

Diskuse o revoluci [1968]

(přípravné poznámky)

14. XII. 66

1. Naše doba je zakotvena v revoluci, ať už to hodnotíme kladně či záporně, ať už sami jsme pro revoluci anebo nikoliv. Konkrétně naše společnost není pak myslitelná bez říjnové revoluce sovětské, právě tak jako celá evropská situace je poznamenána sérií revolucí měšťanských (nizozemská, anglická, francouzská); také Spojené státy vznikly cestou revoluce, i když odlišného typu a se specifickými rysy.

2.

Moderní revolučnost se odlišuje některými podstatnými znaky od pouhé vzpoury, povstání, násilného svržení vládnoucí skupiny či vrstvy atd., jakých bylo v dějinách civilizací dost a dost. V jistém smyslu můžeme vidět, jak základy těchto odlišných, nových rysů moderní revolučnosti byly položeny v prorocké tradici starého Izraele. Mojžíš prototypem revolučního vůdce, vyjití z Egypta prototypem revoluce (viz Daim). (1) Prvním znakem revolučnosti v tomto smyslu je její dějinnost; ta znamená dvojí: především nějakou formou vždy navazuje na minulost, za druhé pak je zaměřena do konkrétní budoucnosti. (2) Násilí se revolucionář chápe nikoliv v afektu, ale cílevědomě a promyšleně; jinými slovy: i když počátky násilností mohou být vyvolány afektem, je násilí v dalším průběhu organizováno, ovládáno rozumem a často manipulováno. (3) V moderním revolučním povědomí je násilí jak náleží zproblematizováno, zdiskreditováno a tak v nových a nových pokusech oddělováno od podstaty revolučnosti. To je nezbytný důsledek dějinného pohledu, který je integrálním součástí revolučnosti.

3.

Dějinnost revolučního činu je podmínkou jeho revolučnosti; boření, bourání, ničení je pouhou okrajovou záležitostí, průvodním jevem, znečišťující příměsí revolučnosti. Revoluce, která se tomuto znečišťování nebrání, která ono bourání považuje za svou integrální součást a snad dokonce za svůj centrální program, přestává být revolucí. K podstatě každé revoluce patří heslo „nepřišel jsem rušit, ale naplnit“. Bez navázání na minulost v tom smyslu, že proti degenerované podobě a povrchnímu pochopení určitých zásad a norem je postaveno správnější, lepší pochopení, totiž radikalizace těchto zásad a norem v jejich podstatném duchu, bez takového navázání klesá revoluce na úroveň pouhé vzpoury a revolucionáři se stávají pouhými vzbouřenci. Tato nezbytná dějinnost pravé revolučnosti spadá vjedno s tzv. ideovostí revoluce. Revoluční program, který je pro každou revoluci nezbytný, musí být promyšlen a zejména zdůvodněn. Rozumné zdůvodnění revoluce a programová formulace cílů revolučních je v ostrém protikladu k davové psychóze, která může dát vyrůst povstání a vzpouře. Snad by se také dalo říci, že kvalitativní odlišnost revoluce od každého povstání a od každé vzpoury je v nesrovnatelně rozlehlejší přítomnosti revoluce, která počítá mnohem více jak s minulostí, tak s budoucností (kdežto vzpoura je věcí okamžitého rozložení situace). Z dějinného hlediska má vzpoura a povstání charakter nahodilosti, kdežto revoluce je

vykonavatelem nezbytnosti; vzpoura a povstání totiž nemají svůj vlastní noetický aparát, kdežto revoluce ano.

4.

Emancipace násilí z područí afektů má dvojí po sobě následující důsledek. Především se stává něčím kontrolovaným, ovládaným, řízeným, což s sebou přináší jednak očistění násilí od pouhých nestrukturovaných výbuchů zloby, nenávisti a odporu, jednak je tím násilí propůjčena jakási samostatnost, setrvačnost, nezávislost na okamžiku a na psychice; násilí se odosobňuje, ale současně nabývá vlastní váhy, dostává se mu samostatné dynamiky (lépe setrvačnosti), takže nepomíjí s ochlazením hlav a srdcí, ale naopak se stává mnohem efektivnějším tím, že si podřizuje rozumnou úvahu a že racionální rozvrh mu slouží k rozmnožení prostředků a posílení důsledků násilí, násilnosti, násilných metod. Nezbytný druhý důsledek tohoto vývoje je vzájemná distance rozumné úvahy na jedné straně a mechanismu násilně uplatňovaných mocenských metod na straně druhé. Rozumnému pohledu se ukazuje docela přesvědčivě, že násilí a násilnost může jen dočasně a snad vůbec jen zdánlivě plnit revoluční funkci, že však v podstatě násilí není nic revolučního, naopak, že násilí je s pravou revolučností a zejména s jejími cíli v ostrém rozporu, že obrací revolučnost proti jejím kořenům a zdrojům a zvrací ji v protirevolučnost, že revoluci mění v kontrarevoluci.

5.

Takové rozpoznání je možné jednak pro pohled sociologa, který dovede vysledovat sociální mechanismus působení násilí a násilných mocenských metod, jednak pro pohled historika, který dovede vysledovat analogie v průběhu jednotlivých moderních revolucí. Tak se pro současné uvažování o podstatě revolučnosti a revoluce otvírají nové problémy a nové perspektivy. K revoluci patří „ne pokoj, ale meč“; nedovedeme si představit revoluci bez meče. A přece je meč pro revoluci (a z hlediska revoluce) zbraní a metodou velice problematickou. To má ostatně ještě některé jiné aspekty, které souvisejí s tendencí k dělbě práce, která se právě v moderní společnosti tak intenzivně a pronikavě uplatňuje.

6.

Revoluce a revolučnost byla a dosud je chápána vždycky anebo většinou v přímé spojitosti se společenskými zvraty. Účast „lidu“ je považována za samozřejmou a neodmyslitelnou podmínku revoluce. „Lid“ však je v tomto pojetí chápán nediferencovaně, idealizovaně, romanticky. Zcela se zapomíná na to, čemu Ortega y Gasset říkal „zatemnění prostředních duší“; a týž autor viděl v tomto zatemnění příčinu a zdroj „vzurnosti davů“. Neboť „základní rys davové duše záleží v hermetismu a neposlušnosti“ (59). Problém revoluce a revolučnosti našich dnů je soustředěn právě v tomto „neuralgickém“ bodě: revoluční protest proti starým pořádkům a starému učení nalézá po určitou dobu rezonanci v oné specificky moderní nechuti prostředního člověka k poslušnosti, k řádu, k jakési řeholi osobního života, řeholi ducha, jakési askezi, která propůjčuje revolučnosti morální oprávnění a sílu. Tato původně jen rezonující masa průměrnosti však nabývá převahy, hrozí zachvátit, pohltnit, utopit skutečnou revolučnost a

realizovat nikoli revoluční cíle, ale své vágní představy, což v podstatě znamená: chaos. Základní otázkou se stává, jak se revolučnost může vyhnout onomu nihilismu, který s opravdovou demokratičností nemá nic společného a který pouze likviduje, aniž by stavěl požadavky a nároky vyšší a hlubší.